

Waar moet ik ter kerk gaan?

Eerste tafereel.

Voor eenige jaren stond ik met een broeder commissielid deze vraag te overwegen. Wij hadden de opdracht gekregen eenige buitenkerkelijke gemeenschappen te bezoeken. Nu lag het ergens in één van de dwarsstraten van mijn geheugen vast, dat zich in de omgeving waar wij ons op dat oogenblik bevonden een kleine gemeente moest bevinden met een zeer weidschen naam. Beter gezegd, een sekte, die het wapenschild der katholieciteit had uitgehangen. De rechte plaats lag mij echter niet meer bij. Een agent van politie bood kostelijke hulp. U moet in Zion zijn, heeren! Zion, maar agent, is dat niet een Hervormd wijkgebouw? Pardon, heeren, u bedoelt Sion met een S, ik heb u echter verwezen naar Zion met een Z. Zoo gingen wij dan dien morgen naar Zion met een Z.

Tweede tafereel.

Man, mag ik het spoorboekje? Een lieve zuster, behoorend tot het Hervormd Kerkgenootschap, wilde haar kindje laten doopen. Op haar plaats, in het centrum van één onzer voornaamste provinciën, was alleen een modern predikant. Voor doopdiensten door een rechtzinnig evangeliedienaar voelde de kerkeraad niets. Zoo kocht dan deze mijn zuster een doopretourtje. Eerst spoorde zij een plaats voorbij, waar het dito gesteld was. Daarna nog een. Ook bij het volgende station had men kunnen roepen: Alleen moderne kerkgangers uitstappen! In de vierde plaats vond zij een rechtzinnig predikant, die haar kleintje doopte. Niet alleen was deze zuster een Hervormde kerk voorbijgelopen en drie andere voorbijgespoord, maar zij was even zoovele gemeenten van Christus voorbijgegaan, vergaderd om Woord en Sacrament. Nochtans zou deze zuster zeer vreemd hebben opgezeten, wanneer iemand haar had gezegd: dat zij afgescheiden was. Afgescheiden, meneer, hoe komt u erbij, wij blijven in de kerk... Man, mag ik het spoorboekje?

Derde tafereel.

Plaats van handeling: een gereformeerd gezin in een groote stad op Zondagmorgen. Kinderen, zijn jullie banden opgepompt? Heb je de fietsplaatjes? Daar wielen zijn: een Gereformeerde kerk voorbij, nog een, weer een! Ziet u: daar preeken geen goede dominees! Neen, veel goede zijn er niet, eigenlijk slechts één en dan nog een noodhulpje! De overigen bedden zij met een vriendelijk woordje op den kerkelijken mesthoop. Leuke plek hoor! Gelukkig dat er fietsen zijn, dan kan je tenminste wielen naar Zion met een Z. of Sion met een S. En als je geen fiets hebt, nou, dan blijf je thuis en je zucht: wat jammer, dat er geen goeie in de buurt is! Behalve natuurlijk als je dienst hebt, als ouderling, diaken, organist, koster, of in welke functie ook.

Eén vraag, mijn vriend, wie heeft er geen dienst? Gij hebt van het Huis des Gebeds toch niet een Huis des Gepraeks gemaakt? Is die of die dominee misschien ook niet goed omdat gij en Gods gemeente niet hebt gebeden voor de bediening des Woords? Waren er geen menschen tot de gemeente te leiden, hadt gij daar niemand te ontvangen? Omdat gij dienst hebt, daarom zult gij u niet afscheiden van de concrete gemeente Gods, die de Heere vergadert in uw naaste omgeving. Zult u dan maar gaan? Och, zet nu toch geen gezicht als een martelaar! Er is geen reden toe, want de Heere Jezus Christus heeft daar ook dienst! O, als Hij nu eens wilde zeggen: daar ga ik voorbij, die saai zondaren met hun verbeelding hebben Mijn tegenwoordigheid verbeurd... ja, wij zouden niets te antwoorden hebben! Maar de Koning der Kerk is er. Welnu, edele heer, is het daar voor U niet goed genoeg? Hij is daar om Zijn volk te zegenen. Hij opent daar de Schriften. Hij neemt de kinderkens in Zijn armen en zegenet hen. En Hij is daar om ook U te zegenen. O, ik vrees, broeder, dat gij vaak uw zegen voorbijgeeft! Dat gij ook den opbouw van Gods gemeente tegenwerkt. Niemand kan een zegen ontvangen noch een zegen zijn dan alleen op de plaats, waar God hem gesteld heeft.

N. B.

Wedergeboorte is geboorte „van boven af“, maar ligt toch in het verlengde der geboorte. Dit inzake herkomst. En wat het niveau betreft: de trappen van een bordes liggen niet op gelijke hoogte, wel ligt de hoogere in het verlengde van de lagere, en omgekeerd. Wat herstelt, moet trouwens in het verlengde van het te herstellen gaan liggen; anders kan het niet herstellen. Ik verzoek Prof. Hepp nu weer niet te beweren, dat ik, sprekende van „herstel“, niets anders dan dit herstel ken. En ik zou me

doch ook met de doorlopende lijn der gereformeerde dogmatiek.

Laat ons enkele namen noemen.

Eén der eerste is die van Dr G. Vos, Ph. D., die bij de overdracht van het rectoraat aan de Theol. School te Grand Rapids, Mich. (Amerika) op 2 Sept. 1891, een rede hield over „De Verbondsleer in de Gereformeerde Theologie“ („Democrat“ Drukkers, Grand Rapids, Mich., 1891). Dr Vos' studie is van groote beteekenis. Niet alleen, omdat hij het verbond vóór den val, niet gelijk Prof. Hepp alleen maar monopleurisch, doch slechts tot op zekere hoogte monopleurisch noemt, en voorts op het dipleurische vollen nadruk legt (22). Maar ook daarom is Dr Vos' studie zoo verdienstelijk, omdat hij de verbondsleer heeft nagegaan vooral bij de oudste gereformeerden. Welnu, Dr Vos zegt:

„Voorzeker, indien de verhouding, waarin Adam tot God kwam te staan, geheel natuurlijk is²⁾; indien er niets positiefs in was³⁾, dan moet de verbondstheorie als uitdrukking dier zuiver-natuurlijke relatie wel zeer gekunsteld schijnen. De waarheid is, dat in het verbond der werken de natuurlijke verhouding dienstbaar gemaakt werd aan een positieve bedoeling. Zij wordt niet op zij gezet, maar in iets hoogers opgenomen. Van daar dat zij, waar dit hoogere krachteloos wordt en wegvallt, nochtans blijft. Als creatuur is de mensch aan God onderworpen, en, indien het God niet beliefd had, de onderhouding der wet met het eeuwige leven te beloven, zoo ware nochtans de eisch van kracht. Het „Doe dat!“ blijft gelden, al volgt er niet op: „Gij zult leven“. Zoo komt het, dat ook in het verbond der genade de bondelingen wel van den eisch der wet ALS VOORWAARDE TOT VERWERVEN DER EEUWIGE ZALIGHEID, maar NIET van dien eisch als NORMEERENDE HUN ZEDELIIK LEVEN ontslagen zijn“ (bl. 20).

Hier is dus wel degelijk de cultuurroeping opgenomen niet in een bloot-creatuurlijke, doch in een verbondsverhouding. En zulks over heel de linie. Alle plichten zijn van huis uit verbondsplichten, en blijven dit. Dit alles nu keert terug door de zegeningen van het genadeverbond, krachtens zijn weldaden, die de motieven der gehoorzaamheid wel verdiepen, maar ze niet principieel veranderen (want er was „gunst“ of „genade“, zooals Prof. Hepp zelf toegeeft, ook in het werkverbond; nooit was de mensch een verdienster). En niet alleen zijn de motieven („drangredenen“) der gehoorzaamheid niet eens principieel gewijzigd, de eischen van den gehoorzaamheid vragenden God zijn ook niet veranderd, al zijn ze natuurlijk zoowel in beweging als in concreten inhoud verdiept (het sabbatsgebed h.v. is vóór den val in het werkverbond niet zoo diep op te vatten als daarna, nu de mensch rusten moet ook met het oog op de uitredding uit het diensthuis der zonde).

Er is geen ontkomen aan: Prof. Hepp construeert hier anders dan Dr Vos. Dr Vos is er volkomen van doordrongen, dat men bij de principieele waardeering van de opdrachten, die God gaf aan den mensch in het werkverbond NIET MAG BLIJVEN STAAN bij de creatuurlijke verplichtingen, de creatuurlijke gebondenheid van den mensch tegenover God. „Volgens Gereformeerde beschouwing“ — aldus Prof. Vos, 19 — „is het werkverbond nog iets meer dan de natuurlijke band, die er tusschen God en mensch bestaat.“ Hij verwijst dan naar de Westminster Confessie, hetzelfde artikel, dat Prof. Hepp, wonderlijk genoeg, meende tegen mij te moeten aanvoeren, en waarover we reeds spraken. Vos vervolgt dan: „Indien wij ons niet vergissen, ontspringt de instinctieve afkeer, die sommigen van het werkverbond hebben, uit eene miskenning van deze heerlijke waarheid“ (19, 20).

Natuurlijk is er bij Prof. Hepp geen sprake van afkeer van het werkverbond; hij hem is alleen maar afkeer van het dipleurische; deze laatste afkeer is een eerste verschil tusschen hem en Vos. Die afkeer heette dan ook terecht (in zijn door Prof. Hepp getrokken consequentie, dat God alleen maar schenkt, en dat de mensch geen contra-prestatie doen kan) een verwatring van de verbondsgedachte; het was Kuiper, die het zoo kras, maar geheel billijk zei.

En juist dit water gieten in den wijn der verbondsleer brengt Prof. Hepp er toe, van bakboord naar stuurboord te loopen, om in zijn eigen beeld te blijven. Enerzijds heet het: cultuurplicht, ook in het werkverbond (III, A, IV, A). Anderzijds vindt hij het vreemd, dat ik beweer, dat Christus „de redder heet van de wereld, zuivere cultuur beoefend heeft“, (zie bl. 82, broch.). Maar is dan Christus niet de vervuller van het werkverbond? Ja, zal Prof. Hepp zeggen: maar ik construeer dat zoo: „dat Christus ACHTER het christendom staat, DAARIN WERKT, daarin Koning is“ (bl. 82). Ik antwoord: geef mij liever roggebrood, dan deze lichte spijze. Ik zie wat Christus deed als een voldoen aan de wet van het werkverbond, maar dan ook over heel de linie. Een niet-verbondsmatige bloot-natuurlijke verhouding van den mensch tot God, ik ken ze niet, noch in het werk-, noch in het genade-

3) Vele oudere gereformeerden onderscheidten in de werkverbondsleer tusschen „natuurlijk recht“ en „positief recht“. Dat geeft dan weer verbindingslijnen naar de leer der „natuurlijke theologie“, op welk punt heel wat is gepredikt door hen, dat thans niemand onzer meer aanvaardt. „Natuurlijk“ was dan de verhouding (ook van recht of gehoorzaamheid) die in des menschen schepping zelf opgesloten lag, afgedacht van eenig opzettelijk gegeven verbondsgebed of verbondsbelofte.

4) „Positief“ heette dan (vergelijk noot 3) het expres „geponcerde“ gebod; men dacht hier vaak (bij de ouden) aan de kwestie der beide paradijsboomen en der daarmee in verband staande woorden Gods.

verbond. Ik ken ze evenmin als Kuiper ze kende, of Vos. En juist nu wordt duidelijk, dat Prof. Hepps eerste verschil met Dr Vos niet het eenige is. Een tweede onderscheid wordt nu, dat omvang of primair belang onzer bondshandelingen bij Vos grooter is dan bij coll. Hepp. Dit blijkt trouwens later duidelijk, als hij op blz. 85 het niet waardeeren kan, dat ik den intensiteitsgraad van het binnen het verbondsverkeer met God medewerken steeds denzelfden acht.

Hierom moet ik Prof. Hepp ook op dit punt al weer verzoeken, wat beter na te denken, eer hij anderen beschuldigt. En hen beter te lezen. Tot mijn groote verwondering schrijft hij op bl. 82, dat ik „voor het tijdperk na den val ALLEEN oog heb voor de cultuur, die uit het verbond der PARTICULIERE GENADE opkomt“. Hoe komt men toch er aan? Waar staat zoo iets? Als ik Christus zie werken, dan zie ik den genadevollen handhaver van het werkverbond in arbeid. En als ik dan de vruchten van Zijn genadewerk zie, dan erken ik daarin een herstel van het oude. En dan jubel ik: de (door genade van den Christus) verkregen nieuwe gehoorzaamheid is wel degelijk herstel van de eerste (contra Hepp III, B; V, B; IV, A).

Ik verbaas me over de tegenstrijdigheid van een critiek, die eerst klaagt: Schilder beredeneert alles uit het werkverbond, hij is een single-track-theoloog; en een poosje later kalm betoogt: Schilder heeft na den val alleen maar oog voor de uit het genadeverbond opkomende cultuur. We zouden onzen aanklager haast willen vragen, om toch vooral te blijven bij de instructie.

In den grond der zaak is hier door Prof. Hepp een strijd geopend over de draagwijdte van het begrip: „een rijken Christus voor een armen zondaar“. Indien de armoede van den zondaar o.m. hierin ligt, dat hij den werkverbondsplicht tot cultuur wel ontving, maar niet meer vervullen kon, dan is de rijkdom van Christus hierin te zien, dat Hij niet alleen ook dezen eisch voor ons vervuld heeft, doch tevens uit kracht van zijn borgtachtelijk werk ons door de weldaden van het genadeverbond tot de gehoorzaamheid aan de eischen van het werkverbond terugleiden wil. Niet als verdieners; maar dat waren we ook nooit geweest. Geen enkel detail van wet of gehoorzaamheid staat buiten de verbondsrelatie. „De wet“ — aldus Vos — „blijft zelfs na den val iets van hare verbondsgestalte behouden; zij is niet in de federale verhouding opgenomen geweest, zonder daaruit iets mee te dragen... God had, toen het werkverbond geschonden werd, dat verband geheel kunnen opheffen, en zijne laatste sporen uit het bewustzijn kunnen uitwissen. Nu heeft Hij de gedachtenis daaraan bij ons levendig gehouden“...

Plaast nu het genadeverbond ons voor geen enkele verplichting van het verbond der werken (III, B)? En moet dat voortaan gereformeerd heeten? Maar hoe hebben dan de oudere gereformeerden onophoudelijk kunnen betoogen, dat de wet van den Sinai een soort van korte saamvatting was van de eischen van het werkverbond? Ze zijn op dit punt zeer onklaar; maar in die onduidelijkheid komt te sterker voor den dag, dat zij den inhoud van den dekalog (de tien geboden) zagen als zakelijk identiek met de eischen van het werkverbond. Er was inderdaad verschil onder hen over de vraag, wat tot de „bloot-natuurlijke verhouding“ behoorde (afgevoerd door Vos, en door mij), en wat tot het positieve gebod (opzettelijk door God gesteld). Dit blijft thans rusten. Ik leg vast, en dat is voor dit punt genoeg, dat Prof. Hepp de cultuurverplichting met zooveel woorden heeft gerekend te behooren tot het werkverbond. Maar dan vloeit ten overvloede ook nog daaruit voort, dat ze ook begrepen is in de tien geboden, wil men althans de meening van Prof. Hepp verbinden met die der gereformeerden van alle mogelijke tijden. En doet Christus nu iets anders dan ons uit kracht der rechtvaardigmaking weer terugvoeren tot de gehoorzaamheid aan de tien geboden, en dus tot wat zakelijk reeds in het paradijs geëischt was als verbondseisch?

Men zij voorzichtig met den regel: wij zijn niet onder de wet, maar onder de genade. Het gevaar van cultureel antinomianisme ligt hier voor de deur. En dat is dreigende deformatie, juist op dat punt, waarop Kuipers levenswerk reformatie gebracht heeft.

Hier ligt dan ook de wondeplek van ons gereformeerde leven bloot: Kuiper heeft tot leerlingen gehad, ik zeg niet van de beste (want dat is van een groep te lichtvaardig gezegd), maar wel van de ijverigste, in juist diegenen, die thans door de professoren Hepp en Kuiper worden aangeduid als oproepers van den „boozen tijd“ (de broeders worden kwaad, als een ander ook zegt, waar het op staat...) Naar mijn meening hebben een deel dergenen, die Prof. Hepp bestrijdt, op dit punt Kuipers levenswerk begrepen, en ook getracht, verder te komen. Nu roept Prof. Hepp: dreigende deformatie. Maar hijzelf vertoont er de symptomen van: denkt men zijn beweringen consequent in, dan ligt het gevaar van cultureel antinomianisme voor de deur: hij verbindt toch de uitspraak: „niet onder de wet, maar onder de genade“, met die van III, B en IV, A. O neen, ik zeg niet, dat hij antinomiaan is; daarvoor is de eenheid te moeilijk vindbaar in zijn uitspraken. Maar dat hij het gevaar opent, d'at geloof ik wel.

En daarom, als bij Prof. Hepp zich alles toespitst in de bewering: het eene verbond niet in het verlengde van het andere, dan zeg ik: wel degelijk in het verlengde. Dat is natuurlijk iets anders dan: van gelijke herkomst; iets anders ook dan: op gelijk niveau; maar dat behoeft ik een hoogleeraar niet expres te verzekeren.